

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Ugniažolės žiedas prie upės

Kuo daugiau nugyveni metų, tuo labiau norisi paprastų ir aiškių dalykų. Pavyzdžiui, užuot be saiko ginčijusis dėl pasaulio pažangos krypčių, klimato kaitos ar politikų kultūrinės trumparegystės, mieliau atsisėdėčiau po klevu ir stebėčiau, kaip auga žolė. Kaip skleidžiasi violetinis ugniažolės žiedas. Ir jausčiau, kaip sodraus vakaro šnabždesys lyg šilkinė mantija gaubia pečius. Pasaulis remiasi ciklišku gamtos gyvenimu, kuris yra aiškus, pastovus ir prognozuojamas.

Ir nesuprasi, kuriam galui žmogui, šitai neramiai būtybei (pasak Peter Creeft, protingiausiajam tarp gyvūnų ir kvailiausiajam tarp angelų), kartais prireikia jaukti šitą ramų būvį. Juk jis iš esmės yra pakankamai harmoningas, nors toji harmonija pasiekama nemenka kaina, kurią vadina me kovos už būvį, išlikimo dėsniumi, konkurencija.

Galbūt iš baimės? Ir ne iš gamtiškosios baimės, kuri byloja, kad esame laikini, trapūs, kad mūsų kūnai – ne tik neamžini, bet ir lengvai pažeidžiami. Esame būtybės, turinčios sielas, taigi priklausome ne tik gamtiškajai, kūniškajai, bet ir dvasinei sferai, o šioje sferoje slypi kur kas didesni ir painesni klausimai, negu vien besikeičiantys gamtos ciklai. Dvasinėje sferoje ir laikas, ir erdvė keičia savo dimensiją, ir tą keitimąsi mums sunku, o galbūt ir neįmanoma suprasti. Nes ten keičiamės ir mes. Mes, kurie taip bijome ir nenorime keistis...

Juk kur kas paprasčiau galvoti, kad esame tokie paprasti, kaip augalai. Vėlu rudenį nuvystantys, o pavasarį atželiantys. Kad mūsų siela yra ne kas kita, kaip šalta sidabrinė rasa, iškritusi paryčiais ant žolės, rudens voratinklis, apšviestas paskutinių besileidžiančios saulės spindulių, tamsus šešėlis, išmukęs pro duris vėlu metų... Pasikartojimo ritualas – toks paprastas, šventas, tyras!.. Ramus ir kantrus kaip žolė, kuri niekada nepasiduoda ir laikosi įsikibusi šaknimis savo dirvos.

Štai todėl taip gera, kai sėdi savo kieme po tamsiais klevų vainikais, gaubiamas vakaro tylos, o šalia maloniai rasoja taurė kartaus „Bocmano ūsų“ alaus. Toliau, miškelyje, slepiamas tų pačių tamsių klevų ir juodžalių alyvų, klykteli paukštis – turbūt kėkštas, jie labai moka pamėgdžioti kačių, šunų, vaikų balsus. „Laikas teka pro šalį“, – saktumei šypsodamasi, bet iš tiesų laikas teka per mane, kiaurai, kaip vanduo per akmeninį slenkstį upėje. Ir kuo daugiau metų nugyveni, tuo labiau junti vėsų sruvenimą, aštrias smilteles, kute nančias odą, srovės tolyn nešamus saulės atspindžius ir kadaise girdėtus balsus.

Amžinai sėdėtum prie šitos upės ir amžinai žiūrėtum į besiskleidžiantį ugniažolės žiedą. Kai nebesinori keistis ir ką nors keisti. Tik jausti keistą švelnumą ir nuostabą visam tam, kas tave supa.

Renata Šerelytė

efoto.lt nuotr.

ANAPESTAI

1

*Dar išgirsti man leisk
šitą nemigos giedantį strazdą
mėlynžiedžių alyvų kvėpėjimo,
rūko naktim,
kai balkonas senamiesty
virsta į mažą estradą,
kai beribis aušros horizontas,
dar man neatimk
šito nemigos aukšto pasaulio,
kai blyškūs žvaigždynai
tebespindi į širdį
vienatvės šventoj valandoj,
kai prabundantis miestas
alyvinį dangų išdidina,
kai suūžia po tiltais
skaidrėjantis upių vanduo.*

Judita Vaičiūnaitė

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2021 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Ugniažolės žiedas prie upės • 2-as psl. Vaiva Balickienė. Vytės Nemunėlio kelias • 3-as psl. Algis Vaškevičius. Senojoje Kauno bibliotekoje atrastas knygų lobis • 4-as psl. Ignė Zarambaitė apie „Juodavandenius“, kūrybą ir atskrendantį balandį. Kalbina Laimutė Adomavičienė • 6-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. Šimtas metų be Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės • 7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė. Maria Prymachenko – ukrainietė, prieš kurią lenkėsi Pablo Picasso • 8-as psl. Renata Šerelytė. Krėslė su detektyvu. Apie egzotiško skonio detektyvą

Kitame numeryje: Naujai atidaryti Istorijų namai

Krėslė su detektyvu: lenkiškas detektyvas, kurį skaitydama, vos nemiriau iš juoko

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Vytės Nemunėlio kelias

Vaiva Balickienė

Bernardas Brazdžionis – Pasvalio krašto vaikas, 1920 metais baigė Žadeikių pradinę mokyklą ir troško toliau mokytis Biržų gimnazijoje. Tačiau tėvai nesiryžo išleisti sūnaus vieno į Biržus, todėl vienerius metus jis tebelankė pradinę mokyklą. 1921 metų rudenį, išlaikęs stojamuosius egzaminus, pradeda mokytis Biržų gimnazijoje.

Bernardas Brazdžionis Biržuose apie 1925 m.

Biržai turėjo gražias literatūrinės tradicijas ir jaunuoliui čia atsivėrė naujos galimybės. Jau pirmose gimnazijos klasėse pradėjo kurti eiles, dalyvavo literatū būrelyje. Pats B. Brazdžionis prisimena: „Rašyti pradėjau pirmosiose gimnazijos klasėse. Paskatino mirtis. Sunkiai susirgus, atrodė, kad mirsiu. Peržvelgiau savo gyvenimą ir nusigandau – visai nieko nepadaryta. Literatūrą mėgau nuo pradžios mokyklos suolo. Domėjausi pirmųjų ‘Vainikų’ lietuvių poetais, juos skaičiau. Negalėdamas ligoje rašyti, ėmiau eiliuoti atmintinai. Grįžęs į gimnaziją, ėmiau klasės rašomuosius darbus eilėmis rašyti. Lietuvių mokytojas buvo toks geras ir nuolaidus, kad ne tik neparasė dvejeta – dar pagyrė. Davė paskaityti aukštesniųjų klasių mokytojiui. Tas paskaitė aukštesnėse klasėse. Pagarsėjau. Nežinojau, kur dėtis, kaip neįmoka buvo. Bet rašyti nebemečiau, tik rašiau ‘slaptai’. Pradėjau siųsti spaudai. Pirmas ei-

lėrašius išspausdintas 1924 metų ‘Pavasary’, tikrai pavasarį.”

B. Brazdžionis išdrįso savo eilėraščius, pasirašytus Vytės Nemunėlio slapyvardžiu, siųsti vaikų laikraščeliui „Žvaigždutė“, kurio kūrėjas ir ilgametis redaktorius buvo mokytojas, žinomas visuomenės veikėjas Stasys Tijūnaitis. Maironio lietuvių literatūros muziejuje saugomas laiškas, kuriame 1996 metų kovo 31 dieną B. Brazdžionis rašo Domui Akstinui: „S. Tijūnaitis, kaip vaikų mokytojo ir vaikų literatūros ugdytojo, asmuo ir įnašas yra labai reikšmingas, neturįs sau lygaus mūsų vaikų literatūroje. Jis su nuoširdumu priėmė kiekvieną jauną autorių, taisė, lygino jų pirmuosius nedrašius darbelius (kaip ir mano), laiškais drąsino ir padėjo augti ir tobulėti..”

Algirdas Butkevičius straipsnyje „Baltosios Bernardo Brazdžionio dienos” cituoja S. Tijūnaitis 1924 metų rugpjūčio mėnesį rašytą laišką jaunajam poetui: „Vytei Nemunėliui. Sveikas parašes – nuoširdžiai ačiū už raštelius. Geri. Ypač, kad rūpestingai, tvarkingai pagaminti. Snaudosiu laikraščeliui.” Tokia 1924 metais buvo Vytės Nemunėlio poetinio kelio pradžia.

Tuometinis „Žvaigždutės” redaktorius noriai spausdino šio jauno poeto kūrybą, 1925 m. tik vienas šio laikraščelio numeris išėjo be Brazdžionio kūrybos. „Esu labai dėkingas Stasiui Tijūnaitiui, kad jis suprato mane ir ‘neišdavė’ viešumai, kas tas Vytė Nemunėlis. Taip jis nieko bendro neturėjo su BB [Bernardu Brazdžioniu] iki 1938 metų, kada vienam buvo paskirta ‘Sakalo’ premija už poezijos rinkinį suaugusiems ir Raud.[onojo] Kryžiaus Vaikų lit. premija Vytei Nemunėliui už ‘Kiškio kopūstus’. Bet ir toliau tie du autoriai ėjo savo keliais, kaip du atskiri asmenys.”

„Kodėl pasirinkau vaikams rašyti kitą pavardę arba slapyvardį? Nenorėjau maišyti ir klaidinti skaitytojų, kadangi jų dviejų eilėraščiai labai skyrėsi, be to, norėjau, kad vaikai galėtų lengviau išstarti (ir atsiminti) savo autorėlių”, – rašė B. Brazdžionis laiške D. Akstinui.

Dar plačiau slapyvardžio atsiradimo istoriją pasakoja 1982 m. laiške profesoriui Vladui Žukui: „Vytė Nemunėlis. Tai mano mylimiausias vardas. Tuo slapyvardžiu eiles vaikams pradėjau spausdinti ‘Žvaigždutėje’ <...> Nusiziūrėjau, kad ten spausdinasi Aleksas Dičpetris, bet pasirašo Alys Dičpetris. Turėjau ir aš kitaip pasirašyti, ne pavarde, kuri, be to, vaikams netinkanti, šiurkšti su gergždinčiu rzdž, o vaikams reikia malonaus, švelnaus, gražaus, skambaus, kaip Tamulaitis, Vaičiulaitis ir pn. Tai jų pavardės. Gera jiems. Man reikia susirasti. Kaip, kur? Susidariau sąrašą visokių pavardžių ir medžių, gyvūnelių vardų: Gegutė, Gužutis, Kiškutis, Klevelis, Berželis. /Kaip Putinas, ar Jovaras, ar Bijūnas.../ Bet visi atrodė netinką, per daug saldūs. Tada krito į galvą upės vardas: Nemunėlis.

Ne Nemuno mažybinis vardas, bet tikras upės vardas, upės, tekančios Lietuvos šiaurėj, iš kur ir mano tėvų tėvai buvo kilę. Vienas pavardės žodis kažkaip varganai atrodė. Reikėjo vardo. Pradėjau. Vytė. Vytauto meilybinį vardą. /Kaip Juozo ar Juozapo – Juzė. Mano dėdė buvo Juzė, buvo ir Butkų Juzė. Kodėl negali būti Vytė. Ir išėjo Vytė Nemunėlis, tapęs labai populiarius ir mėgstamas vaikų. Jis tuojau ‘nunesė’ Brazdžionį.”

Poeto Vytės Nemunėlio žodžiais galima apibūdinti ir jo kūrybą vaikams: ji maloni, švel-

ni, skambi, kaip ir jo slapyvardis. Ypač vaikai pamilo „Meškiuką Rudnosiuką”, kuris linksmino vaikus kelis dešimtmečius, su juo užaugo kelios lietuvių kartos. M. Vainilaitis straipsnyje „Tarytum paukštis giesmininkas” apie Vytės Nemunėlio poemą rašė: „Meškiukas Rudnosiukas” – klasikinis lietuvių vaikų poezijos kūrinys, mūsų literatūros perliukas. Atrodytų šią pasaką Vytė Nemunėlis kūrė labai susikaupęs. Anaipol, autorius liko ištikimas savo „nerūpestingumui”. Poetas laiške man prisipažįsta: Meškiuką Rudnosiuką parašiau anais laikais kažkaip netyčia, lyg žaisdamas, atradęs piešinėlius, kurie man patiko. Tereikėjo tik ‘fabulą’ sugalvoti ir ją eilėmis linksmai papasakoti.”

Pasiklausykite, mamytės, Kaip mokosi linksniuot mergytės:

Danutė pakelia rankas
Ir sako: - Vardininkas: kas?
Živilė jai: - Kakarykó!
Atsako: - Kilmininkas: ko?
Sututu: - Aš visiems laikam
Zinau, kad: - Naudininkas: kam?
Rasos taip pat rimta šneka-
Ji sako: - Galininkas: ką?
Mama, patenkinta viskuo,
Pridės: - Inagininkas: kuo?
Po Vietininko: kur, kame?
Eis visos sažine ramia
Šilton lovelėn čiūčia-liu
Pažaisť sapne su mėnuliu.
Žvaigždutė, čiūčia-liu niūniuos
Mėnulis pro sapnus linksniuos:
„Kas, ko, kam, ką, kuo, kur-kame,
Lietuviškai kalbėt eimė!”

Vytės Nemunėlio rankraštis

Pirmą kartą poema buvo išspausdinta „Vyturio” žurnale 1939 metais. Tais pačiais metais Kaune, „Sakalo” leidykloje išleista ir pirmoji „Meškiuko Rudnosiuko” knygelė, kuri pakartotinai buvo išleista ir Amerikoje, o 1951 metais poetas už „Meškiuką Rudnosiuką” gavo literatūrinę premiją.

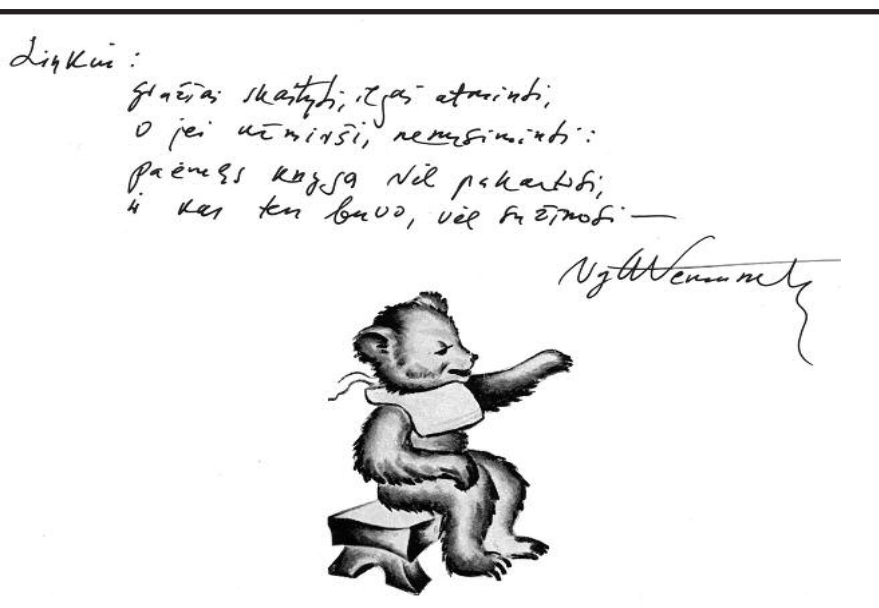
Nuotraukos liudija, kad autorius mėgo dalyvauti susitikimuose su vaikais, o viena iš rinkinyje saugomų „Meškiuko Rudnosiuko” knygelių, poeto buvo „paruošta” dovanojimui su iš anksto įrašyta dedikacija:

Linkiu:

Gražiai skaityti, ilgai atminti,
O jei užmirši, nenusiminti:
Paėmęs knygą vėl pakartosi,
Ir kas ten buvo, vėl sužinosi.

Rinkinyje yra saugomas „Meškiuko Rudnosiuko” vertimo į anglų kalbą maketas. Apie norą poemą išleisti anglų kalba liudija Bern. Brazdžionio 1997 m. kovo 28 d. rašytas laiškas Marijai ir Hansui Janužiams: „Nesitikėjau tokio greito ‘Meškiuko Rudnosiuko’ vertimo į anglų kalbą. Tai metų darbas! / Pirmas išpūdis labai geras. Bet aš nemoku tiek anglų kalbos, kad galėčiau vertinti literatūriškai. Reikės ieškoti ‘kritikų’ ir vertintojų pačių vaikų tarpe. Tuojau duosiu savo vaikų vaikams ir jų vaikams. Paskui jų mokytojams. / Jeigu jų nuomonė ir labai palanki būtų, reikės ieškoti kaip pralįsti pro amerikiečių leidyklų barjerą. <...> Ir kaip tam mano vienam eilėrašty sakiau: ‘ir vėl nepasiekiamo sieksim!’”

M. Vainilaitis užsimena, kad „Vytė Nemunėlis svajojo šį pasakojimą tęsti – meškiukas mokykloje,

Vytės Nemunėlio dedikacija knygoje „Meškiukas Rudnosiukas”

Atkelta iš 2 psl.

meškiukas „išėjęs į gyvenimą...“ B. Brazdžionio rinkinyje yra saugomas poeto rankraštis, kurį būtų galima pavadinti „Meškiuko Rudnosiuko“ tęsiniu:

*Jau praėjo daugel metų,
Daug savačių, daug dienų,
Skundžias Meškinas reumatu
Senių papročiu senu.*

*Šlepinija Rudnosienė
Šlepu – tapu ten ir čia,
Stovi jos lazda pasieny
Tai kojėlė jos trečia <...>*

*Kur meškiukai Rudnosiukai
Nėr... tuščia namų kertė!
Meškinai tikri – berniukai,
Meškinaitė jos duktė.*

*Vakare, kai sėdi seniai
Po sunkių dienos darbų,
Seka pasakas pelenei
Tie Rudnosiai, tie abu. <...>*

1944 metai. Artėjant frontui, nuo antrosios sovietų okupacijos į Vakarus kartu su tūkstančiais lietuvių pasitraukė ir Brazdžionių šeima. Pasibaigus karui, jie apsigyveno Vokietijoje, Perkeltųjų asmenų stovykloje. Ten labai trūko knygelių vaikams. Išlikęs paties autoriaus iliustruotas Vytės Nemunėlio „Margosios abėcėlės“ rankraštis, kuriame 1945 metais rašyti eilėraštaučiai vaikams.

Brazdžionis yra bandęs iliustruoti ir daugiau savo kūrybos, nes turėjo polinkį dailei, o 1935 metais buvo įstojęs į Kauno meno mokyklą. Minėto rankraščio lapų abi pusės smulkiai prirašytos. Pirma, „geroji“, pusė – švarraštis, poeto paruoštos eilės spausdinimui. Jos, išskyrus kelių posmų netikslumus ir kelis pieštuku prirašytus papildomus posmus, atitinka 1946 metais leidykloje „Patria“ išleistą knygėlę „Mažoji abėcėlė“.

Paskutinio lapo priedašas leidžia manyti, kad šis rankraštis – tai ruošinys spausdinimui:

Pastaba Redakcijai:

Pabėgėlių su mažais vaikais yra daug, daug iš jų dar nemoka skaityti, nė raidžių nepažįsta, mokyklų reta kur tėra, vaikui raides išmokyti reikia, o elementoriai paliko namie – jiems tat ir noriu ateiti į pagalbą su šia marga, eiliuota abėcėle. Norėjau, kad ji būtų nesunki išmokyti, patraukli, vietomis linksmas, o vietomis rimtas, išreiškianti kai ką ir iš pabėgėlio minčių, tat įterpta jon ir patriotinių motyvų. Nemokantis skaityti gal lengviau atsimins naują raidę, o mokantis – turės ko pasiskaityti ir padėklamuoti.

Spausdinti juodu šriftu, jei skilty tilptų – korpusu. Skaitytojui pridėti pastabą, kad išsikirptų ir prie storesnio popieriaus prilipinęs susidarytų „knygutę“.

Pastaba dailininkui:

Visoms raidėms piešti po tokio didumo piešinėlį, kad jis užimtų tiek pat vietos, kiek vienas atspausstas posmelis (jei piešinėlis didesnis, daryti tokią klišę). Piešinėlį dėti kairėj posmelio pusėj. Piešinėlį daiktas, vaizduojąs pirmą žodį turi būt pirmam plane vienintelis. Kai kur kitų daiktų nė nereikia, pv. A (tik akys), B, D, E, G, J, K, M, N, O, P (pilies griuvėsiai), T, U, Ū, V, Ž. Ėriuką gąsdina „vilgai“ – vaikai eina keturiomis. Kitur pats dail. suras ką pridėti. Vardą irgi būtų gera nupiešus <...> „margai“.

Nukelta į 8 psl.

Sename seife atrastas knygų lobis.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Senojoje Kauno bibliotekoje atrastas knygų lobis

Algis Vaškevičius

Nacionalinės Lietuvos bibliotekų savaitės metu Kauno Vinco Kudirkos viešojoje bibliotekoje balandžio pabaigoje, artėjant gegužės 7-ąją Lietuvoje minimai Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienai netikėtai buvo rastas lobis – senos knygos, daug metų buvusios užrakintos viename iš šioje bibliotekoje esančių seifų.

Bibliotekos vadybininkė Monika Straupytė pasakojo, kad atidarius tą seifą jame surasta net 70 senų knygų, iš kurių pati seniausia išleista greičiausiai dar XVI–XVIII amžiuje. Konsultuojantis su specialistais dabar bandoma atskleisti lobia paslaptį ir išsiaiškinti, kada ir kokiomis aplinkybėmis knygos galėjo būti įdėtos į seifą. Iki šiol seniausia V. Kudirkos bibliotekai priklausiusi knyga buvo 1926-aisiais išleista Mikalojaus Daušos „Postilė“.

Kauno Vinco Kudirkos viešoji biblioteka yra įsikūrusi Laisvės alėjoje šalia fontano, pastate, kuriame 1919–1940 metais veikė brolių Vasario 16-osios akto signataro Jono ir kunigo Juozo Vailokaičių Ūkio bankas. Nuo banko laikų bibliotekos patalpose ir buvo išlikę du puikiai išsilaike seifai. Vieno, mažesniojo seifo keli skyreliai iki šiol buvo užrakinti, o raktų bibliotekininkai neturėjo. Nacionalinės Lietuvos bibliotekų savaitės ir 96-ojo bibliotekos gimtadienio proga nuspręsta kartu su seifų meistrų juos atverti.

Seifą atidaręs „Centrinio raktų serviso“ meistras turėjo jame išgręžti skyles. Paaikėjo, kad seifas kažkada buvęs atvertas, o iš naujo vėl užrakintas raktu. Tarp čia netikėtai atrastų 70 knygų daugiausia – išleistų XIX amžiuje prancūzų kalba. Knygas apžiūrėjęs kartu su restauratorėmis iš Kauno apskrities viešosios bibliotekos paaikėjo, kad jų būklė patenkinama arba gera, parazitų ar pelėsio pėdsakų rasta tik keliose jų.

Seniausia seife rasta knyga – veršiuko oda aptrauktas mediniais viršeliais, joje nėra leidimo datos, bet manoma, kad knyga išleista XVI–XVIII amžiuje, o XVIII amžiuje jau restauruota. Daugelio knygų viršeliai dekoruoti, kai kurių puslapiai paausuoti, kelios knygos yra įrištos ranka.

M. Straupytė pasakojo, kad apie tą seifą žinota, bet manyta, kad jis yra tuščias, todėl tiek metų jo ir nesištengta atidaryti. Dabar tyrinėjant netikėtai atrastas knygas ieškoma detalių, kurios galėtų atskleisti, kas ir kada knygas galėjo užrakinti seife. Vienoje knygoje rastas rusų kalba 1952-aisiais parašytas sveikinimas gimtadienio proga. Tai, kad seife – knygos, rodo, jog šis lobis užrakintas pastate jau veikiant bibliotekai, tačiau niekas iš dabartinių ar buvusių darbuotojų šio fakto prisiminti negali.

Kauno Vinco Kudirkos viešoji biblioteka vėl duris atvėrė praėjusių metų spalį po metus trukusios re-

konstrukcijos, finansuotos Europos Sąjungos ir Kauno miesto savivaldybės lėšomis. Tuomet ir buvo pradėti eksponuoti buvusio Ūkio banko seifai, o dabar nuspręsta jų paslaptį atskleisti iki galo. Ateityje tikimasi knygas restauruoti ir paruošti jų ekspoziciją, kurią apžiūrėti galės kauniečiai ir miesto svečiai.

„Biblioteka į šitą pastatą įsikėlė 1960 metais ir, mūsų žiniomis, tas seifas nebuvo atidarytas, kol čia veikė biblioteka. Bet seifų meistras teigia, kad tikrai seifas jau buvo atidarytas tokiu pat būdu, kaip ir jis atidarė, išgręžiant sky-

M. Straupytės rankose – seniausia surasta knyga

lutes ir vėliau užrakintas, tad, kada knygos įdėtos, negalime pasakyti”, – tvirtino M. Straupytė.

Kauno miesto savivaldybės Vinco Kudirkos viešoji biblioteka yra viena seniausių viešųjų bibliotekų Lietuvoje. Biblioteka veiklą pradėjo 1925 m. ir buvo pavadinta Vinco Kudirkos vardu. Bibliotekos įkūrėjas – pedagogas ir muziejininkas Vincas Ruzgas. Fondą sudarė to meto pedagogų ir kitų inteligentų dovanotos knygos.

Per visą gyvavimo laikotarpį biblioteka buvo kelinama iš vieno patalpų į kitas, keitėsi jos pavadinimas, o 1944 m. sudėgė visas bibliotekos fondas. Anuomet pastatą, kuriame dabar veikia ši biblioteka nuomai buvo pasistatęs žydų tautybės pirklys Dovydas Ritenbergas.

Nukelta į 5 psl.

Ignė Zarambaitė apie „Juodavandenius“, kūrybą ir atskrendantį balandį

Ignė Zarambaitė.

Asmeninio archyvo nuotr.

Vaikų ir jaunimo rašytojos, edukatorės Ignės Zarambaitės apysaka „Juodavandeniai“ – 2020 Metų knyga nominantė paauglių kategorijoje. Ankstesnė autorės knyga „Stebuklingi senelio batai“ buvo pelniusi 2019 Metų knygos titulą. I. Zarambaitė yra sukūrusi knygas: „Emilio laišką“, kuris 2015 m. antrajame Nacionaliniame vaikų literatūros konkurse laimėjo geriausio metų debiuto nominaciją; „Skudurinukė“ (2016), „Elzė ir senojo dvaro paslaptis“ (2017) ir „Slapta laiškų rašymo agentūra“ (2021).

Jūsų knyga tapo 2020 Metų knyga. Kaip manote, kas lėmė Jūsų knygos pranašumą prieš Akvilinos Cicėnaitės „Kad mane pamatytyt“ ir Dianos Ganc „Lota“ knygas paaugliams?

Labai nudžiugau sužinojusi, kad „Juodavandeniai“ nominuoti *Metų knygos* rinkimuose. Buvau skaičiusi kitas dvi trejetuko knygas – jos išties puikios. Didžiavausi patekusi tarp jų, o apie rinkimų baigtį negalvoju. Rezultatams įtakos turi įvairūs dalykai: kūrinio originalumas, įtaigumas, autoriaus suburtas skaitytojų ratas, kartais – sėkmė ir kitos sunkiai prognozuojamos aplinkybės. Aš pati sėkmės faktorių visose srityse stengiuosi sumažinti, kiek galiu... Šiuo atveju parašiau paaugliams aktualią knygą su įtraukiančiu siužetu ir įtaigia atmosfera. O vėliau aktyviai užsiėmiau jos sklaida: organizavau tradicinius ir virtualius susitikimus su skaitytojais, konkursus ir kt. Tai tikriausiai ir lėmė „Juodavandenių“ pergalę.

Pradėjote nuo knygų vaikams, o ši knyga „Juodavandeniai“ – pirmoji paaugliams. Kas paskatino Jūsų adresu pokytį?

Paskatino... potvynis. Mat gyvenu Šilutėje – nedideliame mieste, apsuptame upių, kurios kiekvieną pavasarį išsilieja. Miestas išlieka sausas dėl apsauginių pylimų, tačiau tamsus vanduo padengia aplinkines pievas, izoliuoja kai kurias sodybas. Tie vaiz-

dai nuo vaikystės kėlė smalsumą ir baugulį. Potvynis – dvejopas. Viena vertus, keliantis nepatogumų, pavojingas. Antra vertus, jis yra pavasario pranašas, gyvybės nešėjas, paukščių būriavimosi vieta. Tas dvilypumas primena žmogų, turintį šviesią ir tamsią puses. Apie šią vandenį ir žmogaus paralelę knietėjo parašyti. Norėdama išsamiau atskleisti temą, ryžausi imtis kūrinio vyrnesniems. Pasirinkau idėją ir tada auditoriją, o ne atvirkščiai.

Apysakos „Juodavandeniai“ veiksmo vieta pasirinkta Šilutės kraštą su jam būdingais savitumais: potvyniais-atoslūgiais, žmonėmis, įpratusiais gyventi tokioje

Ne, neteko. Gal ir aš apie potvynius nerašyčiau, jei gyvenčiau kitur. Turi išjausti šių vietovių aurą, atmosferą, kitaip sunku apibūdinti. Apskritai, Šilutė, jos apylinkės pasižymi savita istorija ir gamta, tad idėjų kūrybai gali rasti daug kur – už šimtamečio pastato kampo ar ant upės kranto! Pirmosios mano knygos „Emilio laiškas“ veiksmas irgi vyksta Šilutės pašte.

Vanduo Jūsų knygoje turi dualistinę simbolinę prasmę: Jūs taikliai pastebite, kad „žmogus – vanduo. Vieni kaip upė, kiti kaip šaltinis, tretii kaip jūra, bet visi kintantys, nes tokia mūsų prigimtis“ (p. 117); pavadinimas, susijęs su tamsiais vandenimis; paslaptimis, būdingomis visiems žmonėms. Ar rašydama kūrinį sąmoningai siekėte vandens siejimo su paslaptimis ar natūraliai vanduo įgijo tokių prasmų?

Būtent iš to dualumo kilo knygos idėja. Kai daugelį metų gyvenai greta upių, Kuršių marių, Baltijos jūros, neišvengiamai pradedi suvokti vandens teikiama naudą ir grėsmę, netgi imi lygintis, tapatintis su šia stichija, nes turi mokėti su ja sugyventi. Vanduo turi visiems matomą paviršių ir paslaptingas tamsias gelmes, bet jo esmė, galybė slypi tarp šių dviejų kraštutinių. Kartais jis išlipa iš savo krantų, kartais apauga maurais ir virsta pelke, bet jei srovens iš visų jėgų, jo jokios užtvankos nesustabdys – vis vien ras bent mažytį tarpelį. Taip ir žmogus...

Jums pavyko perteikti maištingą šešiolikmetės paauglės Anos charakterį, jo keitimąsi ir paauglių savybę imituoti vienas kitą, kartais norint įtikti ar tiesiog būti kartu. Kas Jums padėjo įtaigiai perteikti paauglio mąstyseną, jausenas ir būsenas?

Nuo paauglių aktualijų nesu atitrūkusi. Puikiai pati prisimenu šį gyvenimo tarpsnį, be to, dažnai susitinku su paaugliais – nuotoliniuose ir gyvuose susitikimuose, kuomet pristatau savo kūrybą, vedu įvairaus pobūdžio edukacijas. Ketverius metus dirbau bibliotekoje, kur nuolat bendravau su skirtingų amžiaus grupių žmonėmis. Taigi padėjo patirtys, pašnekesiai su skaitytojais ir empatija – tai ypač svarbi savybė rašančiam, kitaip knygos būtų neįtaigios arba vien apie autorių.

Vedate literatūrinius-edukacinius užsiėmimus pagal „Juodavandenius“: kokį patiriate grįžtamąjį ryšį, bendraudama su moksleiviais ir mokytojais?

Tiesą sakant, iš pradžių nesitikėjau jokio grįžtamojo ryšio. Vaikai smalsūs, aktyvūs, o paaugliai – gerokai uždaresni. Daugelis į svetimą žvelgia iš atstumo, atsitvėrę siena, todėl belieka ieškoti būdų juos prisiskverbti, paliesti kokią nors kertelę sieloje. Jei pavyksta, jie sujuda ir prisileidžia tave arčiau – ima domėtis, girdėti, nori suprasti, išdrįsta paatvirauti. Tą sieną įveikti sunku, bet įmanoma, jei bendrauji nuoširdžiai. Jei parodai, kad esi suaugęs žmogus, tačiau toks kaip ir jie – ieškantis, bandantis, klystantis. Susitikimuose pasakojau ne tik apie knygą, bet ir apie save – su kokiais sunkumais susidūriau paauglystėje, kaip juos įveikiau, kokiais profesiniais klystkeliais klaidžiojau, kol atradau rašymą. Pasikalbame ir apie muziką, menus, sportą, ypač – futbolą, nes šį sportą labai mėgstu (keletą metų žaidžiau Lietuvos čempionatuose). O vėliau gaunu gausybę laiškų, atsiliepimų! Vieni kamantinėja apie „Juodavandenius“, antri išsipasakoja, tretii pripažįsta anksčiau manę, kad rašytojai yra nuobodūs, ir gerokai nustebę sužinoję, jog įmanoma suderinti literatūrą, sportą ir kitas veiklas. Dar visi teiraujasi, kada pasirodys kita paaugliams skirta knyga. Jau pradėjau, gal kitamet?

Ką manote apie dabartinę lietuvių paauglių literatūrą: meninę vertę, kiekybę, temų aktualumą?

Labai smagu, kad Lietuvoje daugėja rašančių paaugliams. Vis atsiranda aktualių, vertingų šiai amžiaus grupei skirtų knygų. Ko vis dar trūksta? Laisvės. Iš mūsų, rašančių, ir iš redaktorių, leidėjų. Kad neišfiltruotume temų, apie kurias pridera ar nepri-

Ignė Zarambaitė. *Juodavandeniai*. – Vilnius, Nieko rimto, 2020

gamtinėje aplinkoje. Kūrinio siužetui itin tinkama mistiška apliesto namo sala. Ar aplinka pasiūlė detektyvinį siužetą ar atvirkščiai?

Viskas klostėsi tarsi savaime, dabar jau sunku atrasti „siūlo galą“. Kaip minėjau, pirmiausia užsibrėžiau sukurti knygą apie žmogų, vandenį ir žmogų kaip vandenį, kurios nesinorėtų atidėti į šalį. Visais laikais literatūra turėjo konkuruoti su kitomis paauglių laisvalaikio veiklomis, o technologijų amžiuje ši konkurencija ypač arši. Tai kaip tuos paauglius „prisijaukinti“? Kaip skaitytoja, rašytoja ir buvusi bibliotekininkė žinau – geriausiai dėmesį išlaiko kūrinio aktualumas, dinamika, nuolatinė intriga. Taip „Juodavandeniuose“ atsirado detektyvinių, mistinių elementų. Bet knygos veiksmo ašis – kita, t. y. pagrindinės veikėjos Anikos savasties paieškos, jos vidinis virsmas.

Ar Jums teko skaityti lietuvių vaikų rašytojų knygas, kur būtų vaizduojama Šilutės potvyniai?

Nukelta į 5 psl.

Atkelta iš 4 psl.

dera kalbėti. Neišbrauktume ir netaisytume žodžių, kad, neduokdie, kažkam neužkliūtų. Negludintume visų aštrių kampų, kad įtilptų į standartinius rėmus. Paauglius užkabina tai, kas artima, o maištas įdomesnis už sterilumą. Kol kas to maišto užsienio literatūroje, mano nuomone, gerokai daugiau. Laisvės, atvirumo reikėtų ir tėvams. Jie nori apsaugoti savo vaikus nuo įvairių gyvenimo pavojų, kartais net įtikinti, kad literatūra gali būti pavojinga, skatinti vienką ar kitokį nederamą elgesį. Tačiau knygos kaip tik ugdo kritinį mąstymą, kviečia į vidinę ir tarpusavio

diskusiją. Problemų nutylėjimas jų neišsprendžia, atvirkščiai. Kartais būtent konservatyvus kai kurių suaugusiųjų požiūris sąmoningai ar pasąmoningai apiboja kūrėjus, verčia juos galvoti, kaip į tekstą sureaguos ne tik paauglys, bet ir jo tėvai, mokytojai, visi kiti. Tačiau situacija pamažu keičiasi.

Kuo galėtų sudominti vaikus Jūsų naujausia knyga „Slapta laiškų rašymo agentūra“? Ar idėja gimusi iš knygų idėjos per karantiną?

„Slapta laiškų rašymo agentūra“ – antroji mano knygos „Emilio laiškas“ dalis. Jos nebūtų buvę, jei ne vaikai, vis klausinėjantys, kaip toliau klojosi pašto pelytėms Bertai, Liudvikui ir Gojai. Beje, metų pabaigoje pasirodys ir paskutinė, trečia dalis. Pagrindinė visos trilogijos mintis – kad ir koks šiame pasaulyje esi ar jautiesi mažas, žingsnis po žingsnio gali daug ką pakeisti į gera. Gali netgi atlikti žygdarbį arba sukurti stebuklą, nemenkesnį nei burtininkas ar Kalėdų Senelis. Didybė ir stiprybė slypi mūsų sieloje, širdyje. Ir nesvarbu, tu žmogus ar pelė. Pirmoje dalyje pagrindinės veikėjos vienišam berniukui Emiliui suranda draugą, antroje – jos jau padeda būriui miestelio gyventojų, o trečioje – iškeliauja į Šiaurę ir pasiryžta pasaulinei misijai.

Per karantiną taip pat gimė du tekstai būsimums paveikslėlių knygoms – „Simas ir jo kalavijas“ bei „Manęs nėra“, jos šiuo metu iliustruojamos. Anksčiau nebandžiau rašyti paveikslėlių knygų, tačiau dalyvaujant projekte „Knygiukai į pagalbą vaikams“ kilo nemažai idėjų, jas mintyse ir popieriuje vystau iki šiol.

Ne tik rašote, bet ir siuvate lėles, kuriate interjero detales? Papasakokite apie šiuos hobius? O gal per karantiną atradote naujų?

Mėgstu išbandyti ką nors nauja. Šiais laikais tai taip lengva – internete prisižiūri pamokėlių, įjungti savo vaizduotę ir bandai. Taip išmokau daugelio dalykų. Lėlių lipdymas – savotiška meditacija, atpalaiduojanti mintis ir neretai nustebinanti. Tokiu būdu atsiranda esamų ir naujų knygų veikėjai, keistoki namų gyventojai. Dar piešiu, lankstau, karpau popierinius pasakų pasaulius, kur įmanoma viskas. Tinku dekoruoju sie-

Ignė su lėle.

Virginijos Genienės nuotr.

nas, įrišu knygas, pinu sapnų gaudykles. Kartais sukonstruoju stalą, lentyną, perdažau baldus ir sienas. Stalčiai lūžta nuo plaktukų, varžtų, replių, klijų, vielų. Per karantiną įgyvendinu vaikystės svajones – mokausi groti pianinu ir žaisti šachmatais. Visko išmoksti, jei labai nori... O kartais taip gera tiesiog patinginiauti kartu su katinais ir baltu balandžiu, kuris pas mane atskrido tarsis iš niekur, įsiprašė į svečius ir nuo to laiko aplanko kasdien. Apie Debesėlį – toks yra balandžio vardas – taip pat bus knyga. Tai štai. Kasdienybė gali būti niūri, nuobodži arba stebuklinga, dažniausiai renkames patys.

Labai dėkoju už pokalbį!

Kalbino Laimutė Adomavičienė

Ignė Zarambaitė.

Asmeninio archyvo nuotr.

Senojoje Kauno bibliotekoje atrastas knygų lobis

Atkelta iš 3 psl.

Kadaise čia veikė krautuvės, buvo įrengti prabangūs butai, ištaigų biurai, mergaičių gimnazija, o nuo 1919 iki 1940 m. veikė brolių Juozo ir Jono Vailokaičių įkurtas Ūkio bankas. Viena seniausių bibliotekų visoje šalyje, veiklą pradėjusi 1925-aisiais, į pastatą Laisvės alėjoje persikėlė 1960 m. Nuo tada keitėsi ir knygų fondas, ir skaitytojai, ir pačios erdvės. Tiesa, paskutinį kartą darbininkai čia sukiojosi tik 1996 m., kai įgriuvo skaityklos perdanga.

1988 m. bibliotekai grąžintas Vinco Kudirkos vardas. Per 90 metų biblioteka pakito ir išaugo. Dabar biblioteką sudaro 5 funkciniai skyriai, įkurti centralizavus miesto viešąsias bibliotekas, ir 20 padalinių, išdėstytų įvairiuose miesto mikrorajonuose. Įvairių projektų dėka biblioteka ir padaliniai kompiuterizuoti.

2019 metų rudenį pradėtos pastato rekonstrukcijos metu keletą dešimtmečių neremontuotas Kultūros paveldo objektas pritaikytas bendruomenės

Seniausios knygų fragmentas.

poreikiams, žmonėms su judėjimo negalia, lankytojams pasiūlytos naujos paslaugos. Projektu realizuotas vienas iš bibliotekos tikslų – vykdyti kraštotyros, sociokultūrinės edukacijos, skaitymo skatinimo, informacinio raštingumo ir kitas su bibliotekų veikla susijusias neformaliojo švietimo programas ir projektus.

Po remonto bibliotekoje įkurta „Dizaino inovacijų laboratorija“, skirta Kauno miesto bendruomenei, o ypač 14–19 metų jaunuoliams. Ši inovatyvi edukacinė erdvė pakvietė jaunuolius vystyti savo dizaino ir kitų sričių gebėjimus, jeje vedami verslumo skatinimo užsiėmimai, galima naudotis plačiaformatės spaudos įranga.

Biblioteka tapo draugiškesnė ir studentams bei nuotoliniu būdu dirbantiems žmonėms – joje sukurtos ergonomiškos kompiuterinės darbo vietos, įrengta tylos zona, kur patogų skaityti, dirbti savo nešiojamaisiais kompiuteriais ir planšetėmis ar tiesiog atsipalaiduoti.

Remonto, kainavusio beveik 700 tūkstančių eurų metu atnaujintos bibliotekos, įsikūrusios kultūros paveldo pastate erdvės, restauruoti langai, durys, naujam gyvenimui atgijo ir vitražas laiptinėje. Senosiose nuotraukose bibliotekos fojė galima pamatyti, kaip anksčiau atrodė pastatas, kai jame veikė Ūkio bankas.

Po remonto biblioteka gerokai išgražėjo.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Šimtas metų be Julijos Beniuševičiūtės Žymantienės

Romualdas Kriaučiūnas

Žemaitė. *Laimė Nutekėjimo*. European Classics – Lithuanian. Jiahu Books. Pagaminta JAV, Columbia, SC, 2020 m. gruodžio 17 d. Minkštais viršeliais. 120 psl.

Iš Lietuvos gavau šią knygą metų pradžioje. Apie jos autorę Žemaitę esu girdėjęs dar jaunystėje, bet niekada jos raštų neskaičiau. Tada, pokarinėje Vokietijoje, jokių lietuviškų knygų beveik nebuvo. Nebuvo nei Žemaitės raštų. Dabar viena tų knygų mano rankose. Visas tos 120 puslapių knygos tekstas yra ir internete.

Žemaitė-Julijos Beniuševičiūtės-Žymantienės slapyvardis. Įdomi to slapyvardžio istorija. Paskaitinta Povilo Višinskio, ji 1894 m. parašė savo pirmąjį apsakymą „Rudens vakaras“. Višinskis šį apsakymą pasiūlė G. Petkevičiūtei-Bitei ir Jonui Jablonskiui, jų dėka apsakymas buvo atspausdintas. Redakcija J. Jablonskiui pasiūlius autorei davė Žemaitės slapyvardį, kadangi apsakymas parašytas žemaičių tarme. Taip ir prigijo rašytojos slapyvardis. Žemaitė iš viso parašė apie 354 apsakymus, apysakas, keliolika pjesių. Žymiausi jos kūriniai sutelkti dabar aptariamame rinkinyje „Laimė Nutekėjimo“. Taip, iš didžiosios N raidės.

Mane nustebino knyga išleidusi leidykla. Apie ją nesu girdėjęs, bet atrodo, kad ji specializuojasi įvairių kraštų kūrybos populiarinimu. Pačioje knygoje nėra jokio įvado. Tik galiniame viršelyje – keletas žodžių anglų kalba apie knygos autorę. Šiame puslapyje taip pat yra jos portretas ir paaiškinimas, kad ant knygos viršelio pavaizduota Kanuto Rusecko 1844 m. nutapyta „Pjovėja“. Kituose šaltiniuose radau, kad Ruseckas buvo lenkų-lietuvių tapytojas. Pavieškas nepretenzingas, bet daug ką pasakantis ir tinkantis prie knygos tematikos. Man jis labai patiko!

Informaciją apie autorės biografiją ir šią knygą surinkau iš įvairių šaltinių. Dabar atverskime pačią knygą. Ciklo „Laimė Nutekėjimo“ apsakymai užima reikšmingiausią vietą Žemaitės kūryboje. Vaizduodama vedybas, šeimą ir moters likimą šeimoje,

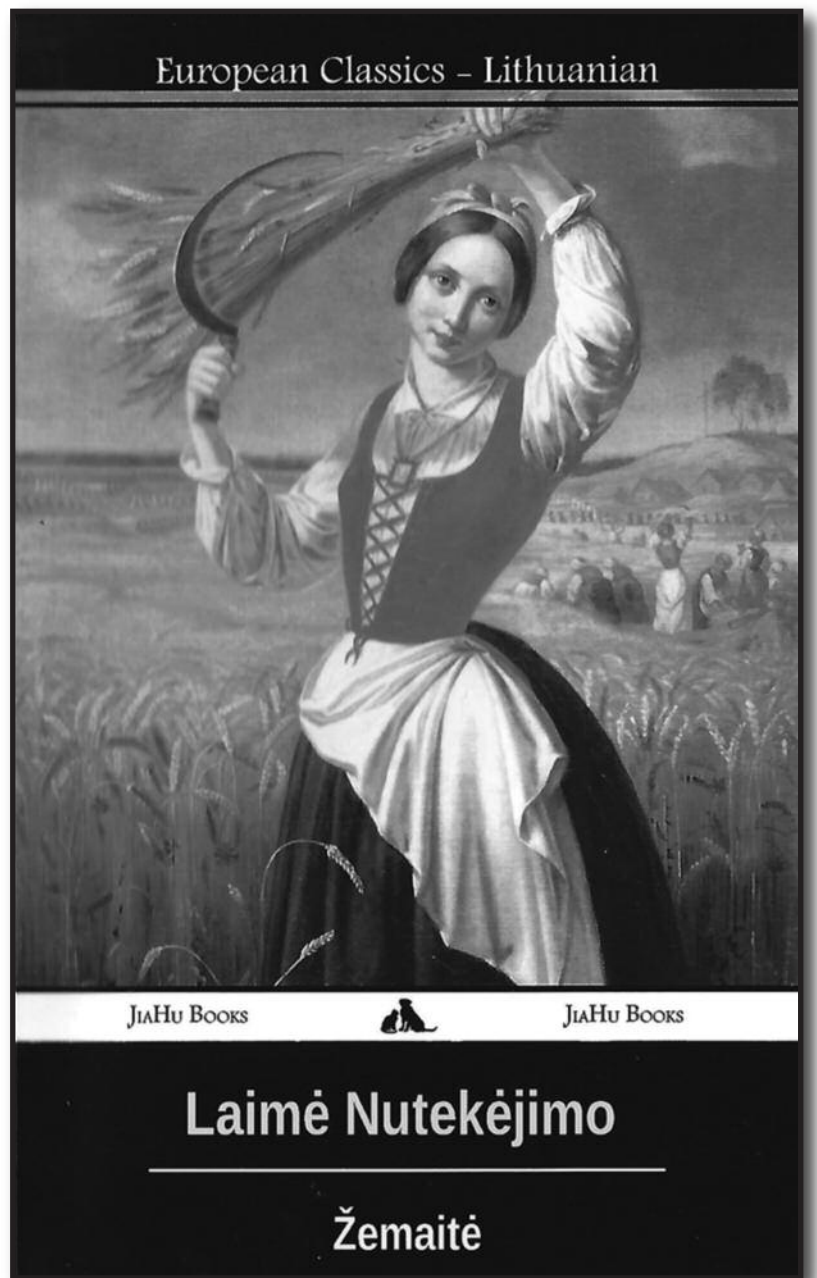
ji atskleidė pagrindinę to meto tikrovę. Jai buvo svarbu tų laikų pasaulis, o ne praeitis ar ateitis. Ciklą sudaro šeši apsakymai. Keturi pirmieji – „Marti“, „Petras Kurmelis“, „Topylis“, „Neturėjo geros motinos“. Kituose parodomas laimingas šeimos gyvenimas – „Sutkai“, „Sučiuptas velnias“.

Noriu pacituoti ištrauką iš vieno jos raštų įvertinimo. „Žemaitė – ne paprasta tikrovės aprašinėtoja, o nuovoki menininkė, talentinga pasakotoja. Jos apsakymuose plačiai vaizduojama veikėjų aplinka ir kasdienybė. Kūrinių žavesį nulemia turtinga ir vaizdinga kalba, gyvi, ryškūs, nepakartojami veikėjų paveikslai. Žemaitė lietuvių prozoje pradėjo objektyvaus pasakojimo tradiciją, kuri gyva ir mūsų dienomis“. Žemaitės kūryboje vyrauja neigiami gyvenimo reiškiniai, epiški ir ironiški pasakojimai. Būdingi detalūs gamtos, papročių, buitės, veikėjų išorės aprašymai. Taip pat daug dėmesio skiriama moters gyvenimui.

Apsakymas „Topylis“ pradamas vienos dienos aptarimu. „Lytus ir lytus per kiaurą dienele! Tartum niekadoms nebus giedros: apsiūkės, apsikniaukės dangus iš visų pusių. Vėjas vakarinis, debesis dumia ir dumia į rytus, smulkiais lašais vilnydami lytų. Nors smulkūs lašai, bet teip sodrūs, jog žemė visa pasruvo vandeniui; ant smiltyno labai giliai smuko pėda, and velėnos teipjau padrėko, o ant kietai suvažinėto žvyryno klanų klanai tvaksojo, ant katrų burbulai plūduro, kur lomelėse viena lite vanduo tyvuliavo“ (67 psl.).

Ne mažiau vaizdingi žmonių santykių aptarimai. Apsakyme „Neturėjo geros motynos“ vienas tėvas aiškinasi žmonai: „Bene iš tavo kišenės geriau? – sušuko vyras. Kas tau darbo! Aš ne tavo gėriau. Mano žemė, mano gyvenimas, mano viskas, turiu valią. Galiu vienas viską pragerti... Vot, ką tu man padarysi? Juo tu plepėsi ir gyniosi, tuo pašėliau gersiu! Žinok, jog tavo lojimas nieko nemačys, verčiau tylėk, jei nenori gauti per snukį...“ (12 psl.).

Šios ištraukos gana tipiškos Žemaitės rašymo stiliui. Vaizdingų aprašymų pilna. Tik skaityti reikia atidžiai ir neskubėti. Beskaitydamas kartais jaučiausi lyg kur pamiškėje uogauju. Tai galėtų būti žemuogių uogynas. Žemuogių visur yra, bet reikia jas pastebėti, pasigrožėti ir nurašyti. Jos visos spalvingos, kvapnios ir skanios. Visi aptariamoms knygos puslapiai yra tarsi žemuogių uogynai, laukiantys skaitytojo dėmesio ir pasigrožėjimo. Pilnai įvertinti rašytojos talentus reikia skaityti viską, kas parašyta. Bandant tik paviršutiniškai ir skubiai pro tekstą išlaviruoti būtų tik savęs skriaudimas. Wikipedijoje panaši mintis išsakyta abstrakčiau, gal aiškiau – teigiama, kad rašytojai būdingi detalūs gamtos, papročių, buitės, veikėjų išorės aprašymai.

Knygos viršelis

Toliau rašoma, kad Žemaitės kūryboje vyrauja neigiami gyvenimo reiškiniai, pasakojimai epiški, ironiški, objektyvizuoti. Daug dėmesio skiriama moters gyvenimui.

JAV Lietuvių Bendruomenės Švietimo taryba 2011 m. išleido Lietuvių literatūros antologiją liuanistinėms mokykloms. Ten glaudai pateikta Žemaitės biografija, kuria pasinaudoju jos aptarimui. Ji pristatoma kaip prozininkė, lietuvių literatūros klasikė. Gimė 1845 m. Bukantės dvarelyje, bežemių bajorų šeimoje. Tėvai namuose kalbėjo lenkų kalba, tačiau Julija nesigėdijo lietuvių kalbos, bendravo ir su lietuvių lažininkų vaikais. Būdama dešimties metų Julija pradėjo lankyti namų mokyklėlę. Vėliau mokslus tęsė savarankiškai.

1863 m. sukilimas Žemaitėi padarė gilų išpūdį. Ji matė, jog apylinkių dvarininkai rėmė sukilėlius. Ji pati gyveno Tėvynės laisvės idėja. Būdama devyniolikos metų, dirbo kambarine Džiuginėnų dvare prie Telšių. Ten ištekėjo už dvaro eigulio Lauryno Žymanto ir padėjo ūkininkauti. Taip išgyveno trisdešimt metų. Susilaukė septynių vaikų. Sūnus Kazys, gelbėdamasis nuo rekrūtų, pabėgo į Ameriką ir dingo. Sūnus Antanas, pasitraukęs iš tarnybos carinėje kariuomenėje, per Prūsiją taip pat pateko į JAV.

Nuo 1912 m. Žemaitė apsigyveno Vilniuje. Pradėjusi kurti, rašytoja pasidarė aktyvi visuomenininkė. Pirmąjį savo kūrinį parašė būdama daugiau nei keturiasdešimties metų. 1916 m. išvyko į JAV rinkti aukų nukentėjusiems nuo Pirmojo pasaulinio karo. Surinko per 30 000 dolerių. Amerikoje išgyveno penkerius metus, važinėjo po lietuvių telkinius, sakė kalbas, rašė lietuviškoje spaudoje. Žemaitė buvo užsidegusi revoliucine dvasia. Jos raštuose pasireiškė ir antireliginių tendencijų, tačiau tautiniu atžvilgiu ji visada reišėsi kaip patriotė. Nuo 1917 m. buvo Lietuvos socialistų liaudininkų sąjungos narė. 1921 m. į Lietuvą grįžusi Žemaitė rašė ir taisė savo senus raštus. Žiemą su reikalais išvažiavo į Kauną, bet grįžtant atgal, autobusas sugedo ir teko nakvoti laukuose. Rašytoja susirgo plaučių uždegimu ir tų pačių metų gruodžio 7 d. mirė Marijampolėje.

Tai gi šįmet gruodžio 7 d. sukanka 100 m. nuo jos atsiveikinimo su šiuo pasauliu, bet pasaulis jos nepamiršo. Tesiils ramybėje!

Žemaitė – vienintelė moteris, pavaizduota ant lietuviško lito banknoto

M. Prymachenko – ukrainietė, prieš kurią lenkėsi Pablo Picasso

Ieva Marija Mendeikaitė

Maria Prymachenko (Марія Оксентівна Примаченко) – 1908–1997 m. Ukrainoje kūrusi kaimo tautodailininkė ir naiviojo meno atstovė. Maria buvo garsi savo siuvinėjimo, piešimo ir tapybos ant keramikos darbais, už kuriuos netgi gavo Ukrainos nacionalinę premiją. O į jos darbų parodą, surengtą Paryžiuje, kartą užsukęs Pablo Picasso netgi ištarė: „Lenkiuosi prieš šios nuostabios ukrainietės sukurtą meninį stebuklą“.

Naiviojo meno atstovė Maria Prymachenko

M Prymachenko daugeliui lietuvių gali priminti lietuviškąją Žemaitę. Būdama valstietė ji praktiškai visą savo gyvenimą praleido kaime, tačiau vėliau savo darbais dar ne vieną dešimtmetį garsino savo šalį. Vaikystėje ji susidūrė su daug iššūkių – persirgo poliomieliu, kuris vėliau smarkiai paveikė mergaitės gyvenimą. Tačiau nepaisant to, pažįstami ją apibūdino kaip mąstančią ir dėmesingą sielą, kuri atjaucia gamtą ir kiekvieną gyvą būtį.

Galbūt toks stiprus ryšys su gyvąja gamta ir sužadino menininkės polinkį savo gyvenimą sieti su folkloro tapyba, piešimu ir siuvinėjimu. Anot Prymachenko, kai ji buvo dar visai jauna mergina, kartą pastebėjo kaimo keliuku tipenantią žasų vorelę. Pasekusi jas iki smėlėto paplūdimio, esančio prie upės kranto tarp margų gėlynų laukų, mergina pradėjo tas žąsis paišyti ant to paties paplūdimio smėlio. Kiek vėliau, įkvėpta gražios gamtos harmonijos, mergina nusprendė savo namų sienas išdažyti natūraliais margais pigmentais, o tai padariusi nebegalėjo nustoti piešti ir tapyti.

1936 m. Pirmojoje respublikinėje tautodailės parodoje Prymachenko paveikslams buvo nuspręsta skirti visą salę. Šią parodą galėjo apžiūrėti gyventojai iš Maskvos, Leningrado ir Varšuvos. Už šią parodą M. Prymachenko vėliau buvo apdovanota pirmojo laipsnio liaudies meno parodos diplomu. Nuo tada jos darbai buvo sutinkami su dideliu entuziazmu, žmonės negailėjo pagyrų ir laiko keliauti didžiulius atstumus, kad galėtų išvysti menininkės darbus savo akimis. Tautodailininkė išgarsėjo, jos parodos taip pat. Anksčiau eksponuoti Ukrainoje, menininkės darbai persikėlė į Paryžių, Varšuvą, Sofiją, Prahą ir net Monrealį.

Paslaptingi ir emociškai įtraukiantys ukrainietiškos dekoratyvinės tapybos liaudies meistrės M. Prymachenko darbai, regis, perimdami senas folkloro tradicijas iš daugelio senesnių ukrainiečių meistrų kartų, išugdo savitą supratimą apie tai, kas yra gėris ir blogis, bjaurumas ir grožis. Autorės vaizdai, kurie dažnai būdavo matomi jos sapnuose ar svajonėse, galiausiai materializavosi ir jos kompozicijose. Tai meno kūriniai, vaizduojantys pasakiškus mitologinius žvėris, iššaknijusius ukrainietiškos liaudies legendose bei pasakose, kurios yra taip puoselėjamos Ukrainos žmonių gyvenime ir kultūroje.

Vienas iš Marijos Prymachenko darbų

Prymachenko kūrinius galima suskirstyti į teminius, simbolinius ir dekoratyvinius lygmenis. Tačiau visoms menininkės kompozicijoms būdinga subtili ir sklanti ritminė kompozicija. Menininkės darbų evoliucijoje galima išvelgti konstruktyvizmo pėdsakus (1930 m.); harmonijos pergales (1960–1970 m.); ir dekoratyvinius elementus (1980 m.). Būtent naujausi autorės darbai palieka išpūdį savo drąsiu požiūriu į dekoratyvumo formas. Šių darbų komponentai – paukščiai, žvėrys ir augalai su paveikslu, kuriame yra įkalinti, sąveikauja taip ramiai, harmoningai ir lengvai, kad atrodo, jog šie keturi rėmai yra viskas, ko jiems reikia – visa gamta, visas pasaulis.

Gėris, kuris yra taip stipriai jaučiamas tokioje paveikslų harmonijoje, įkūnijamas „malonių“ žvėrių ir paukščių (liūtų, meškų, kiškių, gandrų, kregždžių) su didelėmis akimis ir dar ilgesnėmis blakstienomis formose, o blogis – subtiliai paslėpta galinga jėga, kurią kartais gali būti labai sunku identifikuoti, bet ji beveik visuomet yra greta gyvų daiktų. Teminės kompozicijos taip pat užima ypatingą vietą Prymachenko kūrybiniame palikime. Šie darbai vienodai susiję su kompozicijos perduodamu sudėtingumu ir harmoninga pusiausvyra. Visas menininkės vaizduojamas kūrinys kuria pasaką, kuri susiliedama į vieną visumą pergalingai kuria gamtos vienybę. Tačiau žmonės, esantys greta šios gamtos peizažo, dažnai sukomponuoti taip, kad atrodytų, jog yra kupini tuščio orumo ir savigarbos.

Vis dėlto ankstyvosios dailininkės kompozicijos buvo kiek kitokios, daugiausiai menininkė kūrė baltame fone piešiamų valstiečių namelių ornamentus. Panašu, kad tokių darbų siekis buvo sukurti bespalvės, nesibaigiančios erdvės efektą ir stebėti, kaip joje atgyja ir skleidžiasi ornamentų kuriamas grožis. Menininkės naudota technika taip pat nebuvo ypatinga, dailininkė naudojo viso labo paprastais gamykliniais pieštukais bei gvašu ir akvarele. Tačiau nepaisant to, dėl stropaus spalvų maišymo norint išgauti norimą atspalvį, autorės kūriniai nuo to visai nenukentėjo, jiems buvo suteiktas lygiai toks pats ryškus, storas dekoratyvinis pagrindo sluoksnis, apipintas grafiniais kontūrais ir ritmiškas, efektyvus išdėstymas. Šių ankstyvųjų kompozicijų, visai kaip ir vėliau sekusių autorės darbų pagrindinis

skiriamasis bruožas buvo ryškus kompozicijos jausmas. Horizontalūs piešiniai ir jų fragmentai nuostabiai tiko atvaizduoti aktualias ir daugialypes piešinių detales, tęsti kuriamo vaizdinio pasaką. Na, o vertikalūs autorės darbai puikiai atvaizdavo dekoratyvinių kompozicijų kuriamą daugialypiškumą, pavyzdžiui – medžių vaizdavimas tuo pačiu virsdavo ir valstiečių namelių interjero išorės vaizdavimu.

Kova tarp gėrio ir blogio pastebima praktiškai visuose M. Prymachenko kūriniuose ir nepaisant šios kovos gėris visada triumfuoja. Tačiau darbo originalumas atsiskleidžia ne tuomet, kai gėris nugalė blogį, o tuomet, kai gausaus džiaugsmo pripildytas gėrio pergales momentas užleidžia vietą liūdesiui ir sielvartui (pavyzdžiui – vaizduojamos pievos ir margų gėlynų kampe dažnai galima išvelgti mažą kapelį ar kitokį, laikui nepavaldų, amžiną sielvarto simbolį).

Taigi nors Prymachenko niekada nesimokė jokioje meno akademijoje ir nelankė dailės kursų, jos tapybos nuojauta buvo tiesiog įgimta, suteikianti gyvenimui idėjų, jausmų ir išpūdžių, kurie vėliau virto tikru meniniu meistriškumu. Šio meistriškumo kuriamo subtilaus grožio įkvėpti Prymachenko darbai po autorės mirties ir toliau buvo eksponuojami visoje buvusioje Sovietų Sąjungoje, Ukrainoje ir kitose šalyse – Lenkijoje, Bulgarijoje, Prancūzijoje bei Kandoje. O menininkės darbų almanachai buvo ir tebėra leidžiami visame pasaulyje. O vienas tautodailininkės darbas – „Žiurkė keliauja“ – vėliau suomių dizainerės Kristinos Isolos buvo adaptuotas į suomišką piešinio versiją „Valstiečiai miške“, kuri vėliau panaudojo suomių aviakompanija „Finnair“, kurdama lėktuvo dizainą.

Marija Prymachenko. „Žiurkė keliauja“

Krėsle su detektyvu

Apie egzotiško skonio detektyvą

Renata Šerelytė

Šį autorių aptikau atsitiktinai, benaršydama po knygų naujienas – akis užkliuvo už anotacijos, paskui kažkur radau interviu su Mukherjee, na, ir pasidarė įdomu, koks gi yra tas indiškasis detektyvas su britų kultūros prieskoniu. Juk paprastai detektyvų klasika, tarkim, Arthuro Conan Doyle sukurtas Sherlock Holmes ciklas ar Gilbert Keith Chesterton apsakymai apie tėvą Brauną turi savo egzotiškąjį atspalvį ir dažniausiai pateikia jį kaip kolonijinės indiškios kultūros atspindį. (Doyle „Agros brangenybės“, „Margoji juosta“, Chesterton „Pulkininko Krėjaus mišrainė“ ir kt.).

Tai, kad visas Mukherjee knygas į lietuvių kalbą išvertė puiki vertėja Rasa Drazdauskienė, irgi suteikia joms solidumo, nes tikrai ne visiems detektyviniams kūriniams taip pasiseka. (Jau minėjau, kad šiuo atžvilgiu nuskriausta yra lietuviška Agatha Christie ir, man regis, Chandleris, nes į lietuvių kalbą išversta jo knyga „Ledi ežero dugne“ yra tikras nesupratimas).

Taigi – Abir Mukherjee, trijų detektyvinių romanų autorius, sukėlęs nemenką susidomėjimą savo kūrinių tematika, raiškiu stiliumi ir humoru. Ir „Kalkutos detektyvą“, ir „Neišvengiamą blogį“, ir trečiąją šio ciklo dalį „Dūmai ir pelenai“ jungia ne tik pagrindinio veikėjo Semo Vindemo, buvusio Scotland Yard detektyvo, tiriami nusikaltimai, ekskursas į jo praeitį (kariavo Pirmajame pasauliniame kare, prarado jauną žmoną) ir jo priklausomybę nuo opijaus, tačiau ir pati Kalkuta – keistas, paradoksų kupinas miestas, kuriame, atrodo, gali nutikti bet kas.

Puikiai pažinodamas Indijos kultūrą ir istoriją, be abejo, ne kiek ne blogiau – ir britiškąją, o taip pat abiejų šalių papročius, žmones, charakterius, tipažus ir vietas, autorius sukuria tokią margą, tirštą, gyvą ir svaiGINANČIĄ pasakojimo atmosferą, kad tiesiog girdi veikėjų tariamų žodžių intonaciją, matai jų veidus ir netgi nujauti, kas slėpi jų sielose. Labai simpatiškas Vindemo padėjėjas Surendranatas Banerdžis, kurio vardo joks anglas nesugeba taisyklingai ištarti ir todėl visi vadina jį Surink – granatas. Išsilavinęs, iš geros šeimos kilęs jaunuolis taip brangina savo darbo vietą ir taip atkakliai siekia policininko karjeros, kad netgi nutraukia ryšius su šeima, kuri tokio jo sprendimo nepalaiko, ir iš jų pusės tai visiškai natūralu, nes anglai su savo kolonijine politika indams ima atsipykti. „Dūmuose ir pelenuose“ kaip tik ir vaizduojamas Mahatma Gandhi įkvėptas indų judėjimas ir su tuo susiję įvairiausi neramumai, provokacijos ir šiaip visokie paslaptingi paradoksoi, kurių šioje žemėje apstu.

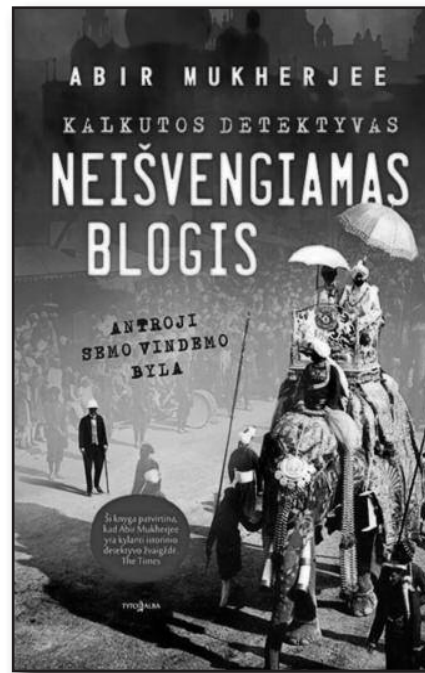
Semo Vindemo širdgėlą dėl mirusios žmonos Saros malšina Kalkutoje sutikta gražioji Enė, pusiau anglė, pusiau indė – savarankiška, užsispyrusi, protinga moteris. Tačiau jų istorija nėra tradiciškai banaliai vaizduojama (taip detektyvuose dažnai būna) love

story. Jeigu niekada nežinau, ko gali sulaukti iš Kalkutos, tai kaip gali žinoti, ko sulauksi iš tokios moters kaip Enė?.. Todėl Semo ir Enės santykiai ir yra tokie įdomūs, nes lengvai nenuspėjami. O jei dar į juos įsipainioja klastingos intrigos ir žiaurios žmogžudystės...

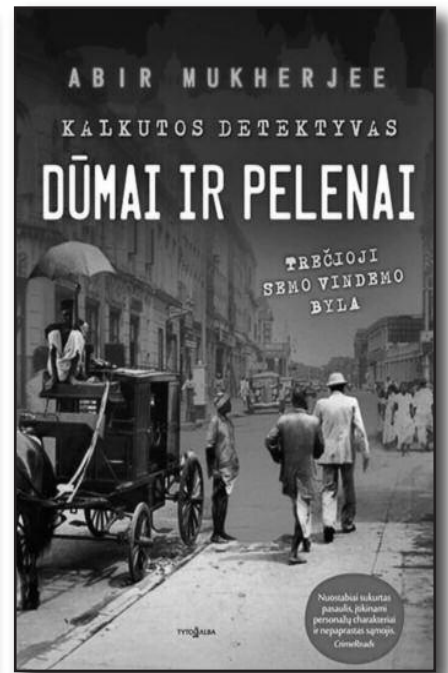
Ko jau ko, bet intrigos, skaitant šį detektyvinių romanų ciklą, tikrai nepritrūks. Ir ne šiaip numanomos, schematiškos intrigos, o tokios žaižaruojančios, spalvingos ir gyvos, kad tik laikykis. Beje, romanai ir parašyti puikiai – autoriui neprikiši nei kalbinės klausos stygiaus, nei banalių klišių, nei medinio humoro. Humorą šiame detektyvų cikle puikus ir, sakyčiau, vaidina labai svarbų vaidmenį – tokį pat, kokį gardžiame troškinyje atlieka kaveno pipiras ir čili. Skaitymo malonumas garantuotas, ugningo skonio pojūtis išlieka ilgam.

Apie autorių: Abir Mukherjee – Vakarų Škotijoje užaugęs imigrantų iš Indijos sūnus, su šeima gyvenantis Londone. Jo detektyvų serija apie britų valdomą Indiją praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio pradžioje iškart sulaukė didžiulio skaitytojų dėmesio. Lietuviškai išleistos dvi serijos knygos – „Kalkutos detektyvas“ (2018) ir „Neišvengiamas blogis“ (2020). Šios knygos – tai kelionė laiku į praeitį, į Britų Indiją, nebeegzistuojančią valstybę su visa kolonijinio pasaulio prabanga ir pragaištimi. Buvęs Scotland Yard detektyvas Semas Vindemas atvyko į Kalkutą, tikėdamasis čia iš naujo pradėti gyvenimą. Tačiau vietoj to jis neria tiesiai į tamsų, politinių ir asmeninių intrigų kupiną Britų Indijos pasaulį.

Apie siužetą: „Dūmai ir pelenai“ – trečioji serijos knyga, kurioje Semas Vindemas kovoja

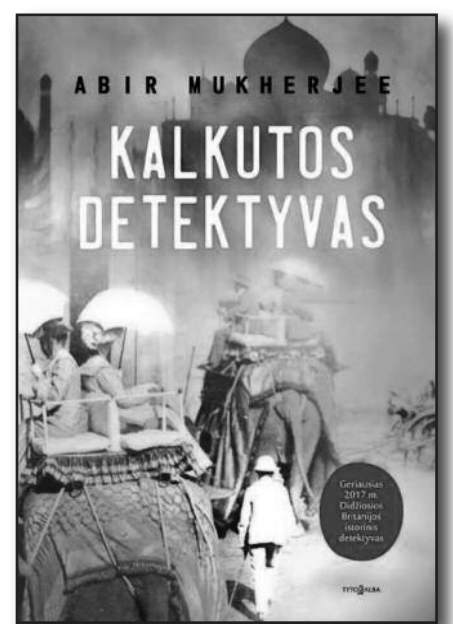

Abir Mukherjee. *Neišvengiamas blogis.* – Vilnius, Tyto alba, 2020

Abir Mukherjee. *Dūmai ir pelenai.* – Vilnius, Tyto alba, 2021

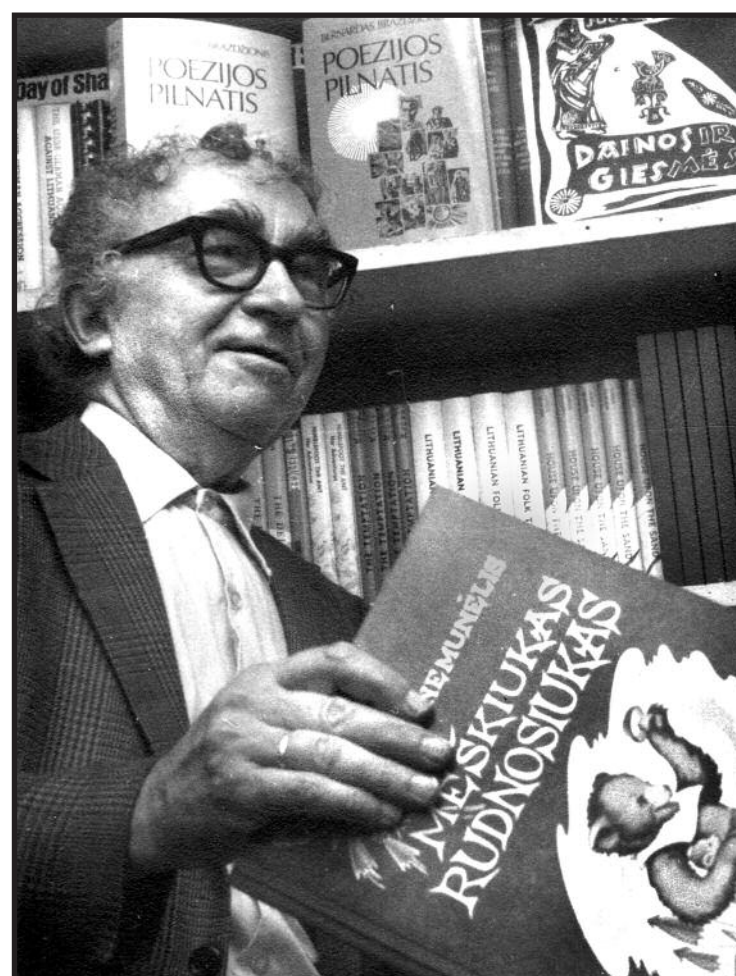
ne tik su nusikaltėliais, bet ir su pikčiausiu savo demonu – priklausomybe nuo opijaus. Būtent laikino užsimiršimo troškulys atveda jį į opijaus rūkyklą, tačiau ten, užuot radęs trokštamą palaimą, aptinka lavoną. Išluptomis akimis ir krūtinėje styrančiu peiliu. Kai paaiškėja, kad auka – ne vienintelė, kai lygiai taip pat sužalotų kūnų ima daugėti, Vindemas ir pavyzdingasis jo padėjėjas Banerdžis suvokia, kad visa tai – ne šiaip sau. Paslaptį turintis žudikas turi tikslą. Ir jie privalo kuo skubiau išsiaiškinti, kas sieja visus nužudytuosius. Kadangi Vindemui reikia visais būdais slėpti savo priklausomybę, nes kitaip tai gali jam kainuoti karjerą, tyrėjai turi veikti tyliai, greitai ir vieni, kol neįvyko kas nors dar blogesnio, nes į Kalkutą vizito netrukus atvyks Velso princas. Nepakartojamai ironiškas ir įtraukiantis pasakojimas, kupinas politinių neramumų, Gandhi sekėjų, opijaus rūkyklų, Kalkutos karščio, dulkių ir už kiekvieno posūkio slypinčių pavojų.

Abir Mukherjee. *Kalkutos detektyvas.* – Vilnius, Tyto alba, 2018

Vytės Nemunėlio kelias

Atkelta iš 3 psl.

Bernardas Brazdžionis apie 1971 m.

Tačiau knygelėje savo piešinių skelbti pats autorius nesiryžo, ją iliustravo Bernardo Brazdžionio bičiulis dailininkas Adolfas Vaičaitis, jis buvo baigęs Kauno meno mokyklą, karo metais dirbęs valstybinės knygų leidyklos Kaune meniniu redaktoriumi, 1944 metais pasitraukęs į Vakarų.

Vokietijoje labai taupė popierių, galbūt dėl to rankraščio pirmų dviejų lapų antrose pusėse – eilėraščių „Mūsų bažnyčia“, „Prie takelio“, „Kur jūs, [Mus Nemunėlis šaukia]“ juodraščiai, rašyti pieštuku. Šie eilėraščiai spausdinti knygose „Tėvų nameliai“ (Patria 1947 m.) ir „Tėvų nameliai brangūs“ (Vilnius, Vyturys, 1995 m.). Taip pat yra į knygą nepatekusių „Margosios abėcėlės“ posmų. Knygelė išleista Vytės Nemunėlio slapyvardžiu. Tikėtina, kad B. Brazdžionis buvo paruošęs „Margosios abėcėlės“ rankraštinę knygelę, kurią nusiuntė savo geradarei giminaitei Pranei Lapienei į Jungtines Amerikos Valstijas. 1947 metų lapkričio 11 d. Pranė Lapienė rašė B. Brazdžioniui dėkodama už siuntą: „Pagaliau pereitą šeštadienį gavau iš Jūsų man siūstas dovanas: Aidus, paveikslėlius, Moterų Žodį, ir, tur būt, viską kitą, ką tik man spalį 11 d. buvote išsiuntę. Ypatingas dėkui už Margąją ir Mažąją abėcėles. Ypatingai pirmoji, originale, mane sužadino ir aš būtinai panorėjau parodyti ją platesniam žmonių skaičiui. Kadangi tuo laiku kaip tik New York'e buvo internacionale moterų paroda, kurioje ir lietuviškas dalyvavo, tai aš sekmadienio rytą viską susikrovus į čemodaną, nuvykau ten ir išstaciau prie visko kito ir tremtyje einantį spausdintą žodį.“

Taip Vytės Nemunėlio „Margoji“ ir „Mažoji“ abėcėlės pasiekė ir Amerikos lietuvius.

Pabaiga kitame numeryje